

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Кожеков О.В.

професор,

Національна академія образотворчого мистецтва

і архітектури, м. Київ

ВІТРАЖНЕ МИСТЕЦТВО ТА ЙОГО РОЗВИТОК

Творення вітражів є одним із найбільш виразних жанрів мистецтва, який часто ставлять за його значенням поряд із архітектурою, скульптурою та живописом. Як яскравий феномен європейської культури вітражне мистецтво оформлюється у XIII ст., будучи частиною оздоблення готичних храмів і соборів Західної Європи.

Вітражне мистецтво переживає декілька «ренесансів», коли інтерес до нього зростає. Так, у близький до нас час, поживлення інтересу до творення вітражів пов'язане із «готичним відродженням» XIX ст. Його початок був пов'язаний із рухом романтизму у європейській культурі. У 1802 р. у Лондоні було організовано виставку вітражів, врятованих від Французької революції (більшість власних англійських вітражних творів були зруйновані під час Реформації [13]). Початок широкого будівництва соборів у неоготичному стилі стимулював інтерес до вивчення середньовічної спадщини та технологічних процесів із вироблення скла [17]. У середині XIX ст. у Британії діяли щонайменше 25 студій, які працювали із вітражним склом. Поряд із середньовічним готичним, вікторіанський вітраж став яскравішим феноменом цього виду мистецтва. Були винайдені нові технології виробництва скла (зокрема, травлення), відбувалися зрушення у художніх стилях. В. Моріс та Е. Бьорне-Джонс опонували копіюванню середньовічних готичних зразків. Е. Бьорне-Джонс підтримував Рух мистецтв та ремесл і працював у стилі, близькому до пре-рафаелітів. Вітражне мистецтво виходило за межі релігійних споруд; вітражні композиції почали створюватися і для інших, окрім храмів, споруд – адміністративних будівель, університетів, музеїв, залізничних вокзалів, торговельних центрів, готелів тощо. У США фігурне скло для вітражів було уперше створене В.Дж. Болтоном у 1840-ві рр. [11]

На рубежі XIX–XX ст. у Англії, Ірландії, США, Канаді, Німеччині, Франції та ін. країнах Європи вітражі користувалися широкою популярністю. Були створені численні пам'ятки. Прикладом цьому є Кафедральний Собор Церкви Христової у Хамільтоні (провінція Онтаріо, Канада), представлений серією вітражних композицій, які датуються 1873–1939 рр. [12] та ін. У США розквіт вітражного мистецтва був пов'язаний із винайденням технології виробництва

опалесцентного скла Дж. Ла Фраджем у 1880-х рр. [16, с. 7] Шедеври вітражного мистецтва демонструвалися на Всесвітніх виставках і викликали широку увагу у суспільства. Як то, велична композиція «Інтронізація релігії» та ін. [15]. Наступний «ренесанс» інтересу до вітражного мистецтва відбувається у післявоєнний період, що було пов'язано із необхідністю масового відновлення вітражів, які зазнали руйнування під час війни. При цьому використовувалися різні художні стратегії: зусилля могли бути спрямовані як на відновлення за якнайбільшого відтворення оригінального стилю вітражної композиції, так і на творення оновлених композицій та використання альтернативних художніх технік. Одним з найбільших проєктів такого роду була побудова у модерністському стилі нового Собору у Ковентрі (1956 – 1962 рр.) із масштабними абстрактними вітражними композиціями Дж. Пайпера та П. Рейнтіенса; Л. Лі, К. Нью та Г. Кларка; гравірованим склом «Святих та Ангелів» Дж. Хаттона, які стали шедеврами вітражного мистецтва сер. ХХ ст.

У другій половині ХХ ст. у вітражному мистецтві поширюється технологія багатограних склоблоків (фасетне скло, dalle de verre), яка має певні паралелі із візантійською традицією, але у сучасному вигляді була відроджена французькими митцями О. Лабуретом та П. Чаудером у 1920-ті рр., і представлена у творах на Паризькій виставці 1937 року. У 1950-ті рр. у цій техніці були побудовані Каплиця Святого Серця у Одинкурі (Франція) та Базилика Святої Анни де Бопре в Квебеку (Канада), які започаткували широке поширення вітражів із фасетного скла у архітектурі.

У 1960-ті рр. були розроблені середні скляні печі, що зробило технологію виробництва вітражів доступною широкому колу професійних дизайнерів. Курси і спеціальності із вітражного мистецтва були введені у курси художніх шкіл та коледжів. Абстрактне і авангардне мистецтво вітражу було представлене у творчості канадійської дизайнерки, учасниці об'єднання Автоматистів, М. Феррон, яка ставила за мету поширення нової естетики вітражного мистецтва, акцентуючи його соціальну і трансформуючу роль у секулярній архітектурі. Нею було створено серію монументальних вітражних композицій із задіянням індустриальних технологій та використанням прозорого та кольорового скла різного насичення. Зокрема, станцій метро Чамп-де-Марс і Вандом, Міжнародного торговельного центру у Монреалі, будівлі судових установ у Грандбі та ін. [14]. У Великобританії продовжуються роботи із відновлення і створення нових великих вітражних композицій. Зокрема, це відновлення зруйнованих вітражів Вестмінстерського Абатства (Х. О'Донахью), творення вітражів до 65-річчя правління королеви Єлизавети II (Д. Хокні) [13], вітражі вікон західного бокового вівтаря Собору у Манчестері (Т. Холлавей). Хоча практика поєднання шедеврів старої архітектури із вітражами, виконаними у нових стильових рішеннях викликає дискусію [9]. Широкої відомості набули такі сучасні роботи як Калейдоскопічна водонапірна башта (Т. Фруін), Агатіві

вікна (С. Полке), Інсталяція у Аеропорті Маямі [10; 18]. В Україні школа вітражного мистецтва формується у Львові на поч. ХХ ст. (майтерні Л. Аппеля, Шапіри, Шпрінгманна), там же працювали відомі фірми із країн Європи, перш за все польські. У кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у Львові були виконані такі вітражні шедеври, як вітраж церкви св. Іоанна Златоустого, вітраж Львівського кафедрального собору [2]. У другій половині ХХ ст. в Україні відбувається нове піднесення інтересу до вітражного мистецтва. Були створені вітражі В. Задорожного («Наша слава», Київський фунікульор) [3], О. Кіреєва (вітражі будівлі Національного банку у Сімферополі) [5], А. Рустамова (мечеть Джума-Джамі) [6], І. Левитської (вітражі станцій Київського метрополітену, Музею Т. Шевченка) та ін. У 1999 р. у Львові було створено асоціацію художників-вітражистів «ВІКНО» [7]; вітражне мистецтво набуває подальшого поширення.

Сучасні тенденції у розвитку вітражного мистецтва характеризуються розширенням спектру технологічних і технічних можливостей митців. До них відноситься використання програмних пакетів із розвиненими бібліотеками вітражів та скла, вольфрамових різців по склу, рідкоземельні елементів для утворення скла нових кольорових відтінків [1], нетрадиційних матеріалів (плівки, лаки, лавсанові покриття). Використовуються світлові ефекти, і уявлення про вітраж як про динамічний елемент інтер'єра, що передбачає можливість створення модульних вітражних композицій [8, с. 351-352]. Поширення набула практика вироблення малих художніх форм [4].

Список використаних джерел:

1. Адинаев Х. А. Разработка состава цветных стеклокристаллических материалов для декоративных композиций / Х. А. Адинаев // *Universum: технические науки*. – 2017. – № 12(45). – С. 54-55.
2. Бондаренко А. Олег Янковський: Львів – мекка вітражів! [Електроний ресурс] / А. Бондаренко // *Journal*. – 2015. Режим доступу: <https://varianty.lviv.ua/24147-oleh-yankovskyi-lviv-mekka-vitrazhiv>
3. Ковальчук А. Поверженные боги. Судьба монументальных скульптур И.-В. Задорожного / А. Ковальчук // *Изобразительное искусство*. – 2003. – № 1. – С. 27-29.
4. Кузнецова-Бондаренко Е. С. Роль витража в формировании образа архитектурной среды и интерьера / Е. С. Кузнецова-Бондаренко // *Таврический научный обозреватель*. – 2016. – № 3(8). – С. 129-133.
5. Кузнецова-Бондаренко Е. С. Творчество Александра Киреева и его роль в Крымском витражном искусстве / Е. С. Кузнецова-Бондаренко // *Гуманитарная парадигма*. – 2017. – № 2. – С. 33-37.
6. Кузнецова-Бондаренко Е. С. Творчество Арсена Рустамова: цвет живописи и свет витражей / Е. С. Кузнецова-Бондаренко // *Таврический научный обозреватель*. – 2015. – № 3-2. – С. 38-41.
7. Лозов'юк О. Українські вітражисти, або Як збирати світло власноруч [Електроний ресурс] / О. Лозов'юк // *Journal*. – 2018. Режим доступу: <http://universe.zp.ua/?p=16603>

8. Тимофеева М. В. Средовой дизайн и современные витражи / М. В. Тимофеева // Царскосельские чтения. – 2010. – Т. IV. – XIV. – С. 349-352.
9. Bloomfield A. The Art of contemporary stained glass: Tony Hollaway and the West End Windows of Manchester Cathedral (1971-1995) // RSA Journal. – 1997. – Vol. 145. – No. 5483. – P. 76-78.
10. Bonney G. Modern Stained Glass / G. Bonney // Journal. – 2014 – № 1. – URL: <http://www.designsponge.com/2014/01/modern-stained-glass.html> (Last accessed: 17.03.2017).
11. Clark W. B. America's First Stained Glass: William Jay Bolton's Windows at the Church of the Holy Trinity, Brooklyn, New York / W. B. Clark // American Art Journal. – 1979. – Vol. 11. – No. 4. – P. 32-53.
12. Darling A. L. The Stained Glass Windows of Christ's Church Cathedral Anglican Diocese of Niagara Hamilton, Ontario, Canada / A. L. Darling. – 28 p.
13. Jones J. Be careful, Hockney – modern stained glass can shatter medieval beauty // The Guardian. – 2016. – Tue 22 Nov.
14. Kranias K. Canadian Innovator in Modern Architectural Stained Glass: Marcelle Ferron / K. Kranias // Journal of the Society for the Study of Architecture in Canada. – 2015. – Vol. 42. – No. 2. – P. 3-10.
15. «Religion Enthroned» Memorial Stained Glass Window // The Brooklyn Museum Quarterly. – 1929. – Vol. 16. – No. 4. – P. 1.
16. Sloan J. L. Art of an Opaline Mind: The Stained Glass of John La Farge / J. L. Sloan, J. L. Yarnall // American Art Journal. – 1992. – Vol. 24. – No. 1/2. – P. 5-43.
17. Stained Glass // Bulletin of the City Art Museum of St. Louis. – 1921. – Vol. 6. – No. 1. – P. 1-6.
18. Taggart E. 8 Contemporary Stained Glass Artists Who Are Redefining the Ancient Craft / E. Taggart // Journal. – 2018. – URL: <https://mymodernmet.com/contemporary-stained-glass-art/> (Last accessed: 17.03.2017).

Филиппова О.Н.

*старший научный сотрудник,
Музейно-выставочная группа музейно-выставочного
реставрационного центра Архива РАН (г. Москва)*

МЕМОРИАЛЬНЫЙ МУЗЕЙ-КАБИНЕТ ПЕТРА ЛЕОНИДОВИЧА КАПИЦЫ

В старинном парке Воробьевых гор на территории Института физических проблем расположено красивое двухэтажное здание. В этом доме, построенном в 1950 году по проекту архитектора Е.Н. Стамо, прошли последние годы жизни (с 1956 по 1984 гг.) советского физика, инженера и академика Петра Леонидовича Капицы (1894-1984). В глазах многих он был необыкновенно удачливым человеком, баловнем судьбы, но мало, кто знал, сколько тяжелых испытаний выпало на его долю. Только посмертные публикации писем к самым близким людям – матери и жене – позволяют